

BÜZÜRGÂN

(bk. NAKŞİBENDİYYE).

BÜZÜRGÜMMİD, Kiyâ

(کیا بزرگامید)

(ö. 532/1138)

Nizârî İsmâîlîler'in
Hasan Sabbâh'tan sonraki
Alamut hâkimi.

Aslen Deylemlî olup Rûdbâr'da doğdu. Sihriyet itibarıyla Mâzenderan'ın ile gelen aileleriyle ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Nizârî İsmâîliyye'ye intisap ettikten sonra Hasan Sabbâh tarafından üç arkadaşıyla birlikte, Alamut Kalesi'nin batısında Şahrûd vadisinde bulunan ve idarecileri Hasan Sabbâh'a itaat ettikten sonra isyan eden Lammasar (Lemser) Kalesi'ni zaptetmekle görevlendirildi. 5 Eylül 1102 gecesi kaleyi ele geçiren Büzürgümmîd, isyan eden iki idareciyi bizzat öldürdü ve Hasan Sabbâh'ın ölümüne kadar burada yirmi yılı aşan bir süre İsmâîlî valisi olarak görev yaptı. Valiliği sırasında kaleyi tamir ettirdi, su getirtti ve çevreyi bahçelerle süsledi. 1109-1118 yılları arasında Selçuklular'ın saldırılarına karşı mukavemet eden Büzürgümmîd özellikle 1117 Haziranında Selçuklu kumandanı Atabeg Nüştegin Şîrgîr kumandasındaki Muhammed Tapar'ın birliklerinin şiddetli hücumlarına karşı kaleyi savundu. Büzürgümmîd önde gelen bir İsmâîlî dâî*si olarak Selçuklu sultanı tarafından gönderilen Sünnî âlimlerle kelâmî konularda muhtelif münakaşa ve müzakerelere de iştirak etti.

1124 Mayıs'da Hasan Sabbâh ölüm döşeğinde iken Büzürgümmîd'i kendisine halef seçti ve gizli imam ortaya çıkıncaya kadar onu başdâî olarak görevlendirdi. Büzürgümmîd'in Alamut hâkimi olduğu ilk dönemde İsmâîlî nüfuzu özellikle Aşkavar ve Tâlekân'da yayıldı, Sultan Sencer'in Rûdbâr ve Tâlekân üzerine gönderdiği ordu püskürtüldü. İsmâîlîler yeni hücumlara karşı varlıklarını koruyabildiler. Bu arada başta Meymûndiz Kalesi (1126) olmak üzere birçok kale inşa ettiler. Büzürgümmîd devrinin en büyük olaylarından biri Emîr Sâlâr Cûy'un İsmâîliyye'ye geçmesi ve 1129'da kendisi için yaptırılan Saâdetkûh Kalesi'nden Deylem'e hâkimiyetinin sağlanması, diğeri de muhaliflerinden biri olan ve Deylem'in İsmâîlî olmayan bölgelerini ele geçirmek isteyen, nüfuzu Horasan'a ka-

dar yayılmış Zeydî imam Ebû Hâşim'in 1131'de öldürülmesidir.

Büzürgümmîd ölünce Hasan Sabbâh'ın ziyaretgâh olan türbesinin yanına gömüldü. Yerine oğlu Muhammed Alamut hâkimi oldu. Büzürgümmîd'in nesli, Hülâgû'nun istilasına kadar (1256) Alamut'ta daima hâkim unsur olmuştur. Büzürgümmîd'e nisbet edilen "Duâ der Hengâm-ı Hâb" adlı bir metin Londra İsmâîlî Araştırmaları Enstitüsü'nde bulunmaktadır (Elr., IV, 429).

BİBLİYOGRAFYA :

Reşidüddin, *Câmi'ü't-tevârih* (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, II, 74-75; M. G. S. Hodgson, "The İsmâîlî State", *CHIr.*, V, 445-451; a.mlf., "Buzurg-ummîd", *El²* (İng.), I, 1359; a.mlf., "Büzürgümmîd", *UDMI*, IV, 495; M. Şerefüddin, "Fâtımîler ve Hasan Sabbâh", *DİFM*, sy. 4 (1926), s. 35; "Büzürgümmîd", *İA*, II, 846; "Hasan", *a.e.*, V/1, s. 311, 312; "Haşşâşîn", *a.e.*, V/1, s. 356; Wilferd Madelung, "Bozorg-Omid Kiâ", *Elr.*, IV, 429; Abdülkerim Özyayın, "Alamut", *DİA*, II, 336.

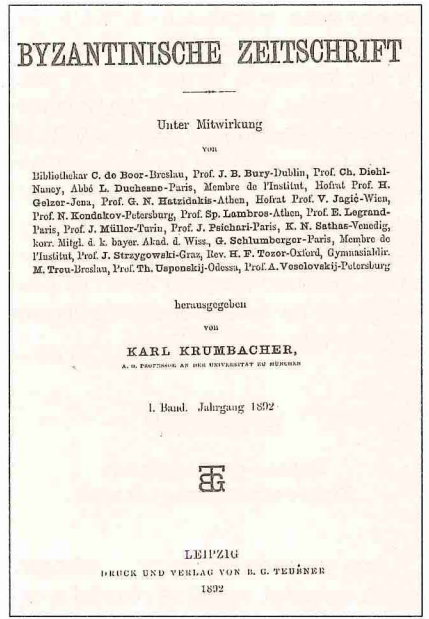
MUSTAFA ÖZ

BYZANTINISCHE ZEITSCHRIFT

Almanya'da yayımlanan
Bizans araştırmaları dergisi.

İlmî Bizantoloji'nin kurucusu olarak kabul edilen Münih Üniversitesi öğretim üyelerinden Karl Krumbacher, Bizans'la ilgili konulara yer veren bu derginin ilk sayısını 1892'de yayımlamıştır. Leipzig'de B. G. Teubner Yayınevi tarafından çıkarılan dergi, yılda iki sayı halinde hiç aksamadan 1943'e kadar (XLII. cilt) devam etmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı içinde bu son cildinin basımında tamamen yanması ve az sonra Almanya'nın yenilerek dağılması üzerine yayımı durmuşsa da harpten sonra yeniden yayımlanmaya başlamıştır.

Kurucusu Krumbacher'in 1909'da ölümü üzerine derginin idaresi Paul Marc, August Heisenberg, Franz Dölger, H. G. Beck tarafından sürdürülmüş, bu sonuncunun 1977'de ölümü üzerine de yönetimi Armin Hohlwurz almıştır. Derginin basımı II. Dünya Savaşı'ndan sonra Münih'te C. H. Beck Yayınevi tarafından üstlenilmiş ve Deutsche Forschungsgemeinschaft da basılmasına yardımcı olmuştur. *Byzantinische Zeitschrift* dergisinin çıkışının 100. yıldönümü olan 1991'de LXXXIV. cildi yayımlanmış bulunmaktadır. Derginin daha ilk sayısında başlayan çok ilgi çeken düzeni bugüne kadar aksamadan sürdürülmüştür. Üç bölümden meydana gelen her sayının birinci kısmında il-

Byzantinische Zeitschrift'in 1. sayısının iç kapağı

mî araştırma makalelerine, ikincisinde yeni çıkan kitaplara dair çok etraflı, hatıta bazan bir makale hacminde tanıtma, tahlil ve tenkit yazılarına yer verilmiştir. Üçüncü bölüm ise o yarı yıl içinde dünyanın her tarafında çıkmış Bizans'la ilgili çeşitli yayınların sistematik bibliyografyasıdır. Bu bibliyografyada tanıtılan yayınlar (kitap veya makale) bazan sadece adı verilerek, bazan da hakkında tahlil ve tenkit yapılarak yer alır. Derginin her sayısının yarısından fazlasını dolduran bu bibliyografya sayesinde Bizans'la ilgili irili ufaklı bütün yayınları takip mümkün olmaktadır.

Byzantinische Zeitschrift bütün dünyadaki Bizans araştırmalarının merkez organı durumunda olduğundan her fasikülün sonunda çeşitli haberler, tayinler ve Bizantoloji sahasında çalışanlardan son altı ay içinde ölenlerin adları verilmektedir. Dergi Bizans tarihi, edebiyatı, filoloji ve teolojisi, arkeoloji ve sanat tarihi hakkında makaleler yayımlamakla beraber Bizans'la ilişkili oldukları ölçüde Türk ve İslâm tarihi hakkında da makaleler yayımlamıştır. Fakat bunlar *Byzantinische Zeitschrift*'teki kadar çok sayıda değildir. Ancak A. M. Schneider'in pek az bir kısmı Bizans döneminde çıkan İstanbul yayınları hakkındaki etraflı araştırması (c. XLI), Osmanlı dönemi Türk mimarisinin bazı selâtin camileriyle Ayasofya'yı mu-

kayese eden makalesi (c. XLIV), F. Babinger ile F. Dölger'in Bizans İmparatoru VIII. İoannes'in Saruca Paşa'ya yolladığı mektubu (c. XXV), B. Hemmerding'in Me'mûn'un bazı ilmî ve felsefî kitaplar istemek üzere Bizans'a gönderdiği ilim heyeti (c. LV), Dennis'in Selânik'in Türkler tarafından ikinci fethi (c. LVII) gibi Türk tarihiyle bağlantılı yazılarda rastlanır. Derginin ilk on iki cildinin etraflı bir indeksi ayrıca basılmıştır (Münih 1908).

SEMAVİ EYİCE

BYZANTION

Belçika'da yayımlanan
Bizans araştırmaları dergisi.

Dergi esasında Bizans tarih, edebiyat, sanat, arkeoloji, teoloji ve filolojisi konularındaki çalışmaları yayımlamakla beraber Türk ve İslâm tarih ve medeniyetleriyle ilgili araştırmalara da yer vermektedir. Başlığında *Byzantion* adından başka *Revue Internationale des Etudes Byzantines* alt başlığı bulunan bu periyodik, Belçikalı iki tarihçi Paul Graindor ve Henri Grégoire tarafından kurularak ilk sayısı Brüksel'de 1924'te çıkarılmıştır. Geçen yüzyılın sonlarında Bizans araştırmaları konusunda yayımlanan iki dergiden *Byzantinische Zeitschrift* Almanca, *Vizantisjki Vremennik* ise Rusça

idi. 1923'te Fondation Universitaire'nin öncülüğü, Yunan Başbakanı Venizelos'un teşvikiyle Yunan hükümeti ve İtalyan elçiliğinin maddî katkılarıyla *Byzantion* bu iki derginin paralelinde, ancak Fransızca olarak yayımına başladı. Çıkacak ilk cildin, sekseninci doğum yılı için Rus sanat tarihçisi Kondakov'a (ö. 1925) bir armağan olması düşünülmüştü. Yaklaşık 650 sayfalık ciltler teşkil etmekle beraber bazı yıllar 1000 sayfaya yakın hacme ulaşan *Byzantion* her yıl genellikle iki fasikül halinde yayımlanmaktadır. Bu sayılarda Bizans tarih, teoloji, filoloji, epigrafya, arkeoloji, nümismatik vb. konulardaki araştırma makaleleri, kitap tanıtma ve tenkitleri, ilmî haberler yer almaktadır.

1924'ten bugüne kadar kesintisiz çıkan *Byzantion*'un 1990 yılında LX. cildi basılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Belçika işgal edildiğinde dergi Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımına devam ederek 1941-1945 yılları arasında Byzantine Institute Incorporation ve The Medieval Academy of America tarafından burada üç cildi basılmıştır. *Byzantion*'un ilk otuz cildinin (1924-1960) tam bir indeksi B. Lagarde tarafından düzenlenerek yayımlanmıştır (*Index des tomes I à XXX [1924-1960] de Byzantion*, Bruxelles 1961).

Byzantion'un genellikle ünlü Bizantistler'e armağan olarak çıkan ciltlerinde daha ilk sayıdan itibaren İslâm ve Türk medeniyetine dair yazılara da yer verilmiştir. İlk ciltte N. Kondakov'un "Bizans Sarayında Doğu Kıyafetleri" başlıklı makalesiyle başlayan bu gelenek bugüne kadar sürmüştür. Dergide, Roma çağı tıp yazarı Galenus'un Arapça el yazmaları (M. Meyerhof, c. III), Kosova Savaşı'na dair Bizans kaynakları (N. Radojčić ve H. Grégoire, c. VI), İslâm sanatında resim yasağı (G. Marçais, c. VII), Seyyid Battal Gazi ve Digenis destanı ilişkileri (R. Goossens ve H. Grégoire, c. VII), İmparator

Alexandros'un sarayında bir Arap esiri, Hârûn b. Yahyâ (Grégoire, c. VII) gibi makalelere rastlanır. İstanbul'un fethi hakkında bir kaynak (A. A. Vasiliev, c. X), Konya'da Komnenos sülâlesinden birinin mezar kitabesi (P. Wittek, c. X), İmparator Mikhael Palaiologos ile Sultan Kalavun arasında 1281 antlaşması (M. Canard, c. X) vb. *Byzantion*'da yer alan makalelerden bazılarıdır. Kurtuba ile Bizans arasında IX. yüzyılda elçi teatisi (E. Lévi-Provençal, c. XII), Manuel ile Hacı Bayram arasındaki münazara (P. Charanis, c. XVI) gibi Bizans - İslâm münasebetleri hakkındaki araştırmaların yanında Osmanlı tuğralarına dair P. Wittek'in (c. XVIII, XX) uzun araştırması gibi tamamen Türk tarihiyle ilgili yazılar da yer almaktadır. Yine Wittek'in Anadolu Selçuklu tarihine dair etraflı bir çalışması da burada basılmıştır (c. XI).

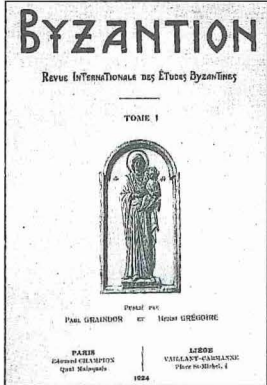
Bizans arkeolojisiyle ilgili yazılar arasında, İstanbul'da Divanyolu caddesi kenarında Merzifonlu Mustafa Paşa Külliyesi altında bulunan eski bir Bizans su sarnıcı (E. Mamboury, c. XI) ve Fâtih Vakfı olarak Silivri'de camiye çevrilen eski kilise kalıntısı hakkındaki makaleler de (S. Eyice ve O. Feld, c. XXXIV, XLVIII) Türk kültür tarihiyle iç içe olan konulardaki araştırmalara örnektir.

Byzantion dergisinin bütün eski ciltleri, 1964'ten itibaren Liechtenstein'in başşehri Vaduz'da bir yayınevi tarafından tıpkıbasım olarak yeniden basılarak satışa çıkarılmıştır.

Byzantion dergisinin sonunda yer alan kitap tanıtma, tahlil ve tenkitleri bölümünde de Türk ve genellikle İslâm tarihiyle ilgili yayınlara dair bazan çok etraflı yazılar bulunur. Adı ve gayesi Bizans medeniyetini araştırmak ve tanıtmak olan *Byzantion*, Türk ve İslâm tarihi konularında da ihmal edilmemesi gereken bir yayın organı hüviyetindedir.

SEMAVİ EYİCE

Byzantion'un
1. sayısının
iç kapağı